

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.   26. Kozaperska 1848.   17.

Fantič in limbar.

Fantič. **T**i limbar, limbarček na polji,
Kedó je tebe vsjál?
Si bél in bél okólj — okóli,
Kedó ti je lepôto dál?

Ti limbar, limbarček nis' prédel,
Ne sékal, ne orál;
Povej mi, rad bí védil:
Kedó t' je néžno *) srajčko dal?

Limbar. Ti fantič, fant moj, stvarca mlada!
Zasliši: „Stvarnik sam
Je mene zbudil 'z zemlje hlada,
Za tó mu čast in hvalo dam.

Me varje angelček iz rája,
Tke zá me suknice,
Z rosíco zlato me napája,
Igrá se z mano sblncice.“

Fantič. O limbar, limbarček preblagi,
Naúkov lepíh tron!
Leskečeš se v nebeški snagi
Še bolj, ko nekđaj Salomon.

Limbar. O fantič moj, človeček slábil
Bogú se v roke dáj,
Gospóda v nébu ne pozábi:
Še bolj svitél boš nekedáj.

Jeran.

---

*) Néžno, namesto cartano, ki je nemška beseda. — Vr.,

Pláčilo miloserčnosti.

(Povést.)

Ivanček je bil edini sin revne, tode bogaboječe matere. Očeta nikoli ni poznal, kér so mu bili umerli, ko je bil komej pol leta star. V majhni, revni, tode čedni in snažni hišici je živel in rasel v varstvu svoje skerbne matere, ki ga je vsiga dobriga vadila in učila, posebno mu pa miloserčnost do žival priporočevala. V cerkev ga je vselej sabo vodila in v slabe tovaršije mu ni nikdar privolila. Pridnost mu je zgódej vtisnila, kér mu je dela opravljati dajala, ki so bile primerjene njegovi starosti in telesni moči. Snažnost je kaj ljubil Ivanček, in vsako jutro, berž ko je vstal, si je umil obraz, vrat in roké; usta poplaknil, zobe s perstam podergnil in gerlo izgergral, kér so mati djali, de to kaj zlo k zdravju pripomore. Imel pa je tudi zató čedne, béle zobé, kakor de bi bili slonokosteni, in nikdar ga niso boleli. Zvečer, si bodi poleti, si bodi pozimi, si je večkrat glavo in nogé izmil. Poleti se je včasih kopal v vodici, ki je mémo hišice šumljala, tode nikdar sam; mati so bili vselej zraven, de bi se mu kaka nesreča ne primérila. Brati in pisati ga je za silo sosed naučil. Serca je bil prav usmiljeniga, in nar manjši živalici ni nikdar nič žaliga storil. — Memo hišice je potok cerljal, ki je za hišo nekoliko zastajal. Tù je večkrat uboge čbelice, ki so v vodo padle, izjémal, na sonce déval, de so se ogrele in zopet zletele, kar ga je močno močno veselilo. Vidil je ma-

liga poredneža, ki je na iglo (šivanko) muho nabodel, ter ji kósček bica *) v nožice dal, de ga je uboga žival v brezvestniga človečka veselje sukala. Kér ni mogel takó hudobniga ravnanja ubraniti, se je preč obernil od neusmiljeniga fantiča, milo se mu je storilo, solzé so mu v oči stopile, žalostniga serca je šel domú in potožil krivico materi. Celi dan je klaverno hodil, ko je vidil neusmiljene otroke kébre brezvestno mučiti, katerim so nogé do kolén odšipnili, jih na les nabodli in mlinčike iz njih narejali. V serce se mu je živina smilila, katero je mlad pastirček na paši z bičem nabijal in s kamnjem zavračal. Vsaki živalici je pomagal se muk rešiti. Kobilico, kateri je na senožeti kôsec nogó odsekal, je sterl, de se dalje ni mučila. Ribe (žlahtne postervi) in rake (žlahtnike in košake) je v potokcu lovil, ki je mémo hiše tekel. Ko je ribo vjel, — pred ko se je dalo, ji je vrat zavil, de ni bila predolgo v nepotrebnih mukah, in rake niso mati nikoli pristavili koj v merzli vodi, vselej so jih še le v vrel krop vergli, de so pred poginili. Tičem gnejzda razmetaval, jajčika pobijal in mladiče pobiral nikoli ni — sploh rečeno: sleherna stvar se mu je smilila, v serce smilila. In takó je čversto rasel Ivanček, berhek mladenc je bil, nar gorši cele vasi in bližne okolice, čedniga života, blaziga sercá, in vsi ljudjé so ga radi imeli, in torej po moči pomagali njemu in materi revšino terpeti, ktera ju je zlo terla. Ko je v sedemnajsto leto sto-

*) B í c se imenuje sverš bičja (Binsenmark.)

pil, so mu mati umerli, za katerimi je hudó hudó žaloval. Torej ga je sosed, nar bogatejši mož, k sebi vzel, kterimu je štir leta kar zvesto služil. Ker ga je pa gospodar poznal delavniga, pobóžniga in miloserčniga človeka, mu je ponudil svojo edino hčer, pridno in brumno deklico, v zakon, in zročil mu je vse svoje veliko premoženje. — Lejte! takó je povzdignila miloserčnost in delavnost nékdej revniga Ivančeta zdaj Ivana na visoko stopnjo blažnosti, zakaj dobro zapomnite:

Sèrce blago, duša mila,
Nista nikdar brez plačila.

Valjavec.

Zviti pes.

Pes nekega gospoda si je vsaki dan sam k péku po kruh za zajterk (fruštik) hodil. Dolgo časa si je tako sam stregel, kar pék prodajavca spremeni, kateri ni pazil na psa, kadar v jutro pride. Ker je že silno dolgo moral čakati, začne lajati, in ker tudi to nič ne veljá, vzeme pa svoj denár ino gre naravnost k péku samemu, kateri pa je svojiga služabnika zavolj njegove neumnosti prav skrégal. Prodajavca to razkači, in sklene nad psom se maševati. Drugo jutro tedaj mu prav vroč kruh podá. Pes ga izpustí; spet prime, pa mora vnovič na tla položiti; tretjo krat si ga naloží, pa še je prevróč. Zdaj zapazi nakanenje, skoči na mizo, vzeme svoj denár, in od tistih dob je hodil k drugimu péku.

Radoslav.

Pogovor učenika z učenci.

Učenik prijazni, de še nikoli takó v šolo stopijo rekoč:

Preljubi otroci! še enkrat takó vas zdej rad imam kot poprej, ker ste vunder enkrat vsi do zadnjiga neumni vraži, prazni véri v cópernice*) slovo dali; zakaj ta vraža je velik zadržek izobraženosti priprostih ljudi. Mislim, de še niste pozabili, kako lahkó se pustijo taki babjevérci otrapati, in koliko nesréc de se je že zavolj té vraže zgodilo. Naj vam tedej pripoveduje od cópernic kdor in karkoli hoče, nič mu ne ne verjemite; zakaj, kakor so se tiste prikazni, kerè sim vam razložil, ali po narav'skih (natornih) postavah, ali pa po sleparii zgodile, takó je tudi z drugimi. — Tukaj vam móram še povédati, de babjevérci, ki si drugaçi pomagati ne morejo, dostikrat čuda-, čudapolne zgodbe pripovedujejo in nazadnje pristavijo: „To so moj oče, to so moja mati, ali to sim jez sam z lastnimi očmi vidil“; — pa ni nič res. Le zató tako gevoré, de bi se jim verjélo. Še enkrat rečem: Berite radi sosebno take bukve, v kterih se mnogoverstne naravske ali natorne prikazni razkladajo, poslušajte radi svoje učnike, in ako kaj ne zapopadete, vprašajte jih: se bote ne le drugim, ampak natihama tudi sami sebi zavolj svoje poprejsne lahkóvérnosti smejali.

Kralj. Gospod učenik! kaj ne de, v osmi šoli se homo take naravske prikazni vse natanjko razkladati učili?

U. Res je takó — ne pa cóprati, kakor nevedni ljudjé kvasijo.

Kos. Kaj ne, de to tudi ni res, de bi duhovni točo délali?

U. Tega, kakor že veste, ne zamóre nobeden, tudi nar bolj učeni človek na svetu, tedej tudi du-

---

*) V nekterih krajih jim pravijo tudi čarce, véšce.

hovni ne. Nadalje, ali nas ne učé duhovni le to, kar je prav in naši duši k zveličanju; ne učé vsi duhovni, de ni cópernic; ali ne terdijo vsi, de kaj takiga le verjeti, je greh zoper pervo božjo zapóved? — Kakó ábotni so tedej tisti ljudje, ki duhovnim kaj takiga pripisujejo! Ali ni to nar večí nehvaležnost, hudobija? — Ravno se spomnim, de sim pred trémi letimi tudi nekiga babjevérca slišal praviti, de če na tega ali uniga duhovnika nove maše dan v tisti fari toča pobije, de potem v vsaki fari, kjer je ta duhovni, vsako léto toča pobije. Vprašal sim ga, kje de to stoji zapisano. On: Takó ljudjé pravijo. Skorej bi mu bil rekel: Ljudje pa tudi pravijo: „Bog daj norcam pamet!“

Tkavc. Ljudje tudi pravijo, de so véše hudobni duhovi, nekteri pa tudi, de so cópernice. Poprej sim to verjel, zdej pa nič več; védel bi pa vendar rad, kakó de se tiste ponočne lučice naréde.

U. Te ponočne lučice se takóle naredé: Iz človeških in živinskih kostí in iz vsih drugih trohljivih reči se napravi neki sopar, ki mu se po naše vodénc¹⁾ pravi, in pa nekak dim, fosfor, ki mu se bi po naše lahkó samovžíg reklo. Vodénc in samovžíg združena v tami svetita. V bunkici vsakiga žvepléniga klinčka²⁾ je nekoliko takiga samovžiga. Če v tami z njim po zidu potegneš, se zid svéti; če močno potegneš, se klinčik vžge. To stori samovžíg. V nekterih krajih se dosti vodénca in samovžiga napravi, ki se v gorkoti vžgeta, in ker sta lažjeji od zraka, v njem plavata. Vidijo se lučiče, ki od sape gnane semtertje ferkljajo, in nevedni ljudje si jih mislijo véše ali cópernice.

T. Zakaj pa ljudí drážijo in motijo? Našiga sosedá Ožbalt je undan pravil', de so ga bile en večer iz nograda gredočiga v lužo zapeljale.

1) Wasserstoff. — 2) Zündhölzchen.

U. Vodénc in samovžig se napravljata, kakor že veste, iz človeških in živinskih kosti in iz vsih drugih trohljivih reči. Na pokopališih je nar več trohljivih kostí, v lužah in močvirjih ali grézih nar več trohljivih zeliš. Torej se take lučice nar večkrat v takih krajih vidijo. Nevedin ali pa pijan človek misli, de so zaresne luči v hišah, gre proti njim, in v kako lužo, v kak gréz zaide, kakor Ožbolt, ki je bil mende v nogradu malo pregloboko v kozarček (v glaž) pogledal.

T. Pa sim že tudi slišal, de če človek teče pred njimi, leté za njim; če teče za njimi, bežé pred njim. Kako pa je to?

U. Kader žlovek za njimi teče, zrak pred seboj diha in odganja, in torej tudi taka lučica, ki v zraku plava, pred njim beži; če pa človek teče pred njo, zrak za seboj vleče, in tudi luč gre za njim.

T. Zakaj pa bežé, kader človek kolne, in se mu bližajo, kader moli?

U. Kader človek kolne, je serdit, piha, s sapo zrak odganja, in take lučice bežé od njega. Kader pa moli, je bolj miren, še sapo bolj k sebi vleče in take lučice se mu bližajo. Ko bi te luči bile hudi duhovi ali copernice, bi gotovo rajši slišale kletev, ko molitev.

T. Zakaj pa se po dnevi ne vidijo?

U. Po dnevi se zató ne vidijo, ker jih solnčna svitloba otamní; saj se tudi svitloba od prižgane sveče po dnevi komaj vidi; po noči nam pa celo hišo razsvetlí.

Več učencov. Oh, kakó čudne moči je vender Bog naravi (natori) dal!

U. Prečudujte njegovo neskončno modrost in molite ga, ter ne pripisujte njega modre dela nevednim ljudém. — Nadalje bližno pót.

Kratkočasnica.

Tomaz pravi: Ožbalt! ti ne zapreš vrát, če

ti jih jez s slamo podprèm; koliko staviš de ne? Deset goldinarjev, kader hočeš. — Ze veljá. — Tomaž zdej vrata odprè in jih s slamo podprè. Ker so bile vrata zdej že odperte, jih Ožbalt sevède ni mogel odpreti. Stermi in po glavi se praska. — Tomaž pa: Nič se ne praskaj nič, Ožbè; ta vadjla ali pa nič. En polič vina zató pokličí, — plačal bom pa jez.

Z m é s.

(*Sírahka* ali *Síratka*) je zdrava pijača v vročinski bolezni, v jetiki, pri zapertim životu.

(*Bòh*, to je *prekajen srov špèh*) jétične pljuča zdravi in suhiga človeka redí, ki ga teš s kruham jé.

(*Olje pogrèto*) vteraj v kóžo, če te kerč vleče, ali če te je kakšna žival vpičila; pij ga pogosto, če si kaj strupéniga snedel.

(*Sadje posušeno*) s r o v o život zapira; kuhanoga odpira.

Nenavadne beséde.

Kalín ali *boltek*, † (gimpeš).

Krasno, *krasôta*, lepó, lepota.

Kozárc ali *kúpica*, † (glaž za piti).

Léca, † (kancel).

Madeš, *madešasto*, ne pa † (flek, flekasto).

Mèrkvica ali *ôpica*, ne † (afna).

Milo, ne † (žajfa).

Milošna, *milodar*, ne † (almožna).

Nalóga ali *naložba*, ne † (avfgaba).

Natiskati, *natiskar*, ne † (drukati, drukar).

Naverniti ali *navrátiti se*, ne † (ajnkerati); *navrátílница* ali *navratíše*, ne pa † (ajnker-*aus*).

Zastavica.

Kaj je to? Če nimaš, želiš; če pa imaš, maľokdaj obderžiš.

Dendr.

Rozalija Eger, založnica. *J. Navratil*, vrednik.